

Korska sjedala splitske katedrale

Šadić, Nikolina

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:422948>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Student: Nikolina Šadić

KORSKA SJEDALA SPLITSKE KATEDRALE

Završni rad
Rijeka, rujan 2022. godine

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Odsjek za povijest umjetnosti
Nikolina Šadić
0009083813

KORSKA SJEDALA SPLITSKE KATEDRALE

Završni rad

Preddiplomski sveučilišni studij Povijesti umjetnosti i Engleskog jezika i književnosti

Mentor: doc. dr. sc. Barbara Španjol - Pandelo

Rijeka, 12.9.2022.

IZJAVA O AUTORSTVU

Ja, Nikolina Šadić, studentica preddiplomskog studija povijesti umjetnosti na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci, izjavljujem da je završni rad pod nazivom „Korska sjedala splitske katedrale“ rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije izravno preuzet iz navedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

Tablica sadržaja

1. Uvod.....	1
2. Kor splitske katedrale i korska sjedala	2
2.1. Kor splitske katedrale.....	4
2.2. Promjene položaja korskih sjedala u koru splitske katedrale	6
2.2.1. Romanička sjedala.....	7
2.2.2. Gotička sjedala	8
2.2.3. Barokna sjedala	10
2.2.4. Današnji kor	11
3. Ikonografija korskih sjedala	14
3.1. Sveti Duje i sveti Staš.....	15
3.2. Četiri pjevača.....	17
3.3. Svećenik sa štapom i ministrantom	18
3.4. Sveti Kuzma, sveti Damjan, sveti Roko i sveti Sebastijan.....	18
3.5. Apostoli	19
3.6. Starozavjetni prizori	20
3.7. Ostale ljudske figure.....	21
3.8. Životinjski likovi	22
3.9. Voćke i biljke	23
3.10. Utjecaji	24
3.11. Ikonografija korskih sjedala nakon premještanja u novi kor.....	25
4. Zaključak	26
5. Popis literature.....	27
6. Sažetak i ključne riječi	28
7. Popis reprodukcija.....	29

1. Uvod

Današnji kor splitske katedrale dograđen je na istočnom kraju katedrale najvjerojatnije početkom 17. stoljeća. Kor je dograđen zbog prevelikog broja stanovnika i posljedičnog nedostatka prostora u katedrali te se upravo u tom koru i danas nalaze korska sjedala dulja od šest metara, smještena iza glavnog oltara katedrale. Nasloni dvaju korskih sjedala naslonjeni su na zidove kora te su sjedala smještena jedna nasuprot drugih, a između njih nalazi se nadbiskupski tron. Poviše naslona sjedala su slike Mateja Ponzonija i Pietra Ferrarija iz 17. stoljeća. Na središnjem dijelu istočnog zida kora, iznad nadbiskupskog trona, smješteno je gotičko raspelo koje je prije bilo postavljeno visoko iznad glavnog oltara.¹

Naslone korskih sjedala splitske katedrale napravljeni su od sedam uzdužno poredanih registara, od kojih svi neparni sadrže jednu uzdužno postavljenu dasku koja cijelom dužinom registra u cijelosti prekriva različite rezbarene dijelove. Ova četiri neparna registra nisu perforirana i približno su iste visine. Središnjim registrom naziva se četvrti registar koji je najviši i nalazi se u sredini te se pretpostavlja da je on bio početna točka za određivanje visine ostalih registara. Kako bi se izradili nasloni korskih sjedala, zasigurno je morao postojati crtež na temelju kojeg su napravljeni. Nadalje, kako bi se analizirao način komponiranja naslona, u obzir treba uzeti posljedice nastale prirodnim starenjem drva kao i reakcijom drva od kojeg su napravljene i uvjeta u okolišu, ali i prilagođavanje uvjeta u kojima su korska sjedala bila smještena tijekom godina. Isto tako treba naglasiti da su tijekom stoljeća pojedini oštećeni dijelovi naslona mijenjani novima, ali također postoji mogućnost modifikacija koje je rezbar spontano napravio tijekom izrade. Osim rasprave o dataciji naslona korskih sjedala u splitskoj katedrali, raspravljalo se o izvornom smještaju i namjeni. Naime, na temelju analize smještaja i restauracije sjedala tijekom povijesti, moguće je izvesti zaključke o promjenama u liturgijskim običajima te utjecaju koji su takvi običaji imali na ulogu korskih sjedala u različitim razdobljima.² Nadalje, romanička sjedala zanimljiva su i zbog ikonografije s prikazima brojnih svetaca, ali i životinjskih, biljnih i geometrijskih oblika.

¹ Matulić Bilač, Žana. "Povijesni razvoj glavnog oltara splitske katedrale." *Kulturna baština*, vol. , br. 40, 2014, str. 249-251. <https://hrcak.srce.hr/149279>. Posjećeno 17. kolovoza 2022.

² Matijević, Jurica. "Analiza komponiranja naslona korskih sjedala splitske katedrale." *Kulturna baština*, vol. , br. 39, 2013, str. 345-362. <https://hrcak.srce.hr/129955>. Posjećeno 11. kolovoza 2022.

Cilj ovog rada je prikazati povijesni kontekst razvoja kora splitske katedrale s posebnim naglaskom na promjene u smještaju korskih sjedala od vremena njihova nastanka do danas, a isto tako i analizirati bogatu ikonografiju naslona romaničkih korskih sjedala.

2. Kor splitske katedrale i korska sjedala

Kako bi se utvrdila datacija korskih sjedala, njihov smještaj tijekom različitih razdoblja, kao i sam proces širenja splitske katedrale, razvoja i nadogradnje kora, potrebno je proučiti različite izvore i prijedloge. Korska sjedala analizirali su Ljubo Karaman, Cvito Fisković, Jovanka Maksimović, Joško Belamarić, Jurica Matijević i Žana Matulić Bilač, a tu su i brojni drugi članci i prilozi koji interpretiraju i analiziraju vrijeme i način nastanka i gradnje kako kora, tako i korskih sjedala.

Jovanka Maksimović u svom radu iz 1963. godine³ navodi da su prethodni istraživači drveni naslon korskih sjedala datirali u drugu polovinu 13. stoljeća, te da iako sjedala pokazuju značajke romaničkog stila, način rezbarenja je napredniji od onog kojeg Andrija Buvina koristi na drvenim vratnicama splitske katedrale. Maksimović⁴ smatra da je rezbarena površina korskih naslona nastala po uzoru na umjetnost Istoka, Islama i Bizanta, a ne toliko po uzoru na romaničku umjetnost. Razmatranjem navedenih utjecaja, Maksimović⁵ predlaže drugačije datiranje naslona u splitskoj katedrali te smatra da su nastali u drugoj polovici 12. stoljeća, a to mišljenje dijeli i Cvito Fisković u svom radu iz 1990. godine.⁶

Mišljenje Gorana Nikšića⁷ je da su korska sjedala nastala tijekom prve polovice ili neposredno prije 13. stoljeća, kada je stolovao Toma Arhiđakon, koji je proveo veliku obnovu svetišta. Naime, Nikšić u svom radu⁸ iznosi prijedlog izgleda svetišta u kojem zaključuje da su dijelovi današnjih korskih sjedala prvo služili kao oltarna pregrada nakon čega su prenamijenjeni za korska sjedala. S ovim mišljenjem ne slaže se Žana Matulić Bilač koja u

³ Maksimović, Jovanka. "Orijentalni elementi i datiranje korskih klupa splitske katedrale." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, vol. 15, br. 1, 1963, str. 5-6. <https://hrcak.srce.hr/148488>. Posjećeno 30. srpnja 2022.

⁴ Isto, str. 6

⁵ Isto, str. 5, 6, 14

⁶ Fisković, Cvito. "Dopune ikonografiji splitskih korskih klupa 12. stoljeća." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, vol. 30, br. 1, 1990, str. 70. <https://hrcak.srce.hr/155607>. Posjećeno 29. srpnja 2022.

⁷ Nikšić, Goran. "Kor splitske katedrale." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, vol. 40, br. 1, 2005, str. 268. <https://hrcak.srce.hr/109948>. Posjećeno 25. srpnja 2022.

⁸ Isto, str. 268

svom članku iz 2016. godine⁹ smatra da su korska sjedala napravljena kao sjedala i kao takva postojala od romanike. Takav zaključak objašnjava brojnim razmatranjima i dokazivanjima u unutrašnjoj arhitekturi građevine i dimenzijama svetišta. U članku iz 2013. godine, Jurica Matijević spominje Nikšićevo mišljenje da su korska sjedala doživjela transformaciju te izvorno imala drugačiju funkciju, no Matijević se odlučio poštovati njihovu višestoljetnu i današnju funkciju te ih naziva korskim sjedalima neovisno o prijašnjoj funkciji.¹⁰

Korska sjedala različito su datirana ovisno o različitim mišljenjima i analizama. Dok se Maksimović,¹¹ C. Fisković¹² i Matulić Bilač¹³ slažu da su korska sjedala nastala za vrijeme romanike, odnosno 12. stoljeća, Nikšić¹⁴ tvrdi da su sjedala nastala u 13. stoljeću te da su prije služila kao oltarna ograda.

Slika 1. Korska sjedala u splitskoj katedrali, 7. ožujka 2022. (fotografirala: Nikolina Šadić)

⁹ Matulić Bilač, Žana. "Glavni oltar splitske katedrale Uznesenja Blažene Djevice Marije - tehnološke i kronološke analize." Portal, vol. , br. 7, 2016, str. 54. <https://doi.org/10.17018/portal.2016.4>. Posjećeno 13. kolovoza 2022.

¹⁰ Matijević, Jurica (bilj. 2), 356 i Nikšić, Goran (bilj. 7), 267

¹¹ Maksimović, Jovanka (bilj.3), 13-14

¹² Fisković, Cvito (bilj. 6), 70

¹³ Matulić Bilač, Žana (bilj. 9), 273

¹⁴ Nikšić, Goran (bilj. 7), 268

2.1. Kor splitske katedrale

Romanička korska sjedala splitske katedrale sastavni su dio nadograđenog kora, a u stručnoj literaturi nailazimo na različita mišljenja i zaključke o izvornom smještaju sjedala i njihovom premještanju. Goran Nikšić¹⁵ donosi nekoliko važnih zaključaka do kojih je došao tijekom svog istraživanja povijesti katedrale. On prvi postavlja naslone korskih sjedala u kontekst arhitekture cijelog svetišta katedrale.

Godinu završetka gradnje kora Goran Nikšić¹⁶ smatra 1612. na temelju vlastitih istraživanja o tijeku izrade kora. Prema Nikšiću, gradnja kora trajala je otprilike četiri godine te su korska sjedala i klecala napravljeni nakon 1615. godine kada je kor stavljen u funkciju. Romanički nasloni korskih sjedala su tada restaurirani. Nikšić spominje proboj istočnog zida kako bi se izgradio kor, a proširivanje niše pridodaje radovima koji su odrađeni za vrijeme gradnje kora. Samu gradnju kora započeo je nadbiskup Markantun de Dominis (1560. – 1624.), a razlog gradnje kora je manjak prostora za vjernike u splitskoj katedrali. Nikšić tom razlogu pridodaje i porast broja stanovnika Splita. O istome govori i Cvito Fisković u članku iz 1990. godine¹⁷ te spominje da je rušenjem istočnog zida narušen izgled osmerostranog mauzoleja Dioklecijana čime se jače istaknula nadogradnja kora.

Žana Matulić Bilač u članku iz 2014. godine¹⁸ uspoređuje stare nacрте kora s novima. Naime, nakon što je antička zgrada Dioklecijanovog mauzoleja posvećena i postala crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije, odstranjeni su izvorni gabariti istočne niše. Navedena je promjena prvi puta arhitektonski zabilježena u nacrtima Vicke Andrića (1852. godina) i nacrtima Aloisa Hausera (1876. godina), ali bez oznaka datacije promjene. Kasniji nacrt kojeg izrađuje Ernest Hébrard (1912. godina) datira spajanje crkve s novim korom u 1602. godinu, no pronađeni su dokumenti u kojima se tvrdi da je gradnja kora započeta 1608., a da je do 1615. godine bio spreman za korištenje. Nadalje, zaključuje da nacrti Vicka Andrića nisu bili u potpunosti precizni što se tiče detalja koji nisu bili sasvim vidljivi te ih je on doctavao na temelju svoje arhitektonske logike. Andrić je smanjio razmak ciborija od drvenog svoda, koji je pokrивao kameni svod niše glavnog oltara, a sam ciborij je nacrtao manjim nego što je on zapravo. Za razliku od njega, Ernest Hébrard 1912. godine na svom nacrtu ističe povišenje i

¹⁵ Isto, str. 264-268

¹⁶ Isto, str. 266

¹⁷ Fisković, Cvito (bilj. 6.), 69-70

¹⁸ Matulić Bilač, Žana (bilj. 1), 249-250

proširenje niše. Naime, vrh ciborija kojeg danas možemo vidjeti u katedrali, doticao bi izvornu plohu kamenog svoda. U nacrtu Vicka Andrića, vidljivo je da su svi bočni zidovi niše u vrijeme nastanka nacrt (1852. godine) bili prekriveni drvenom oplatom. Iz navedenog, Matulić Bilač¹⁹ zaključuje da je drveni svod oltara izvorno bio produžen u obliku zidnih obloga čime je napravljen bogato izveden drveni tunel. Drvena oplata postojala je sve do 1960-ih godina iza drvenih sjedala koja nisu imala ni zaslone za ruke ni klecala koje su jedino prikazane na Clérisseauovim (1757.) i Hébrardovim (1912.) nacrtima. Ova sjedala bila su spojena s oplatom i zbog toga nisu mogla biti starija od svoda. Osim jednostavnih drvenih sjedala, zabilježena su i dva sjedala prostornog oblika od kojih je svaki imao klecalo te su se nastavljale u istim linijama gotovo do uzdignutog svetišta.²⁰

Od sredine 15. stoljeća do 1615. postojao je stari kor koji nije postavljen u proširenje niše iza oltara te su u to vrijeme funkcionirala dva kora od kojih je jedan bio ispred, drugi iza oltara. Korska sjedala su izvan niše bila namijenjena za kanonike, odnosno klerike, a ona unutar niše koristili su sudionici liturgijskih slavlja. Postoje dokazi da su spomenuta sjedala postojala na istim linijama sve do 1958. godine. U razdoblju od sredine 18. do sredine 20. stoljeća, sjedala su unutar niše bila istog izgleda, no dulji dijelovi sjedala su se mijenjali u najmanje tri slučaja, a osim toga izmijenjena su i tri različita tipa. Najmlađe fotografije ovih sjedala od kojih zadnja potječe iz 1958. godine, snimljene su prije vremena stolovanja nadbiskupa Franića koji je 60-ih godina 20. stoljeća zamijenio staro pjevalište novim te odbacio sjedala i sve što se nalazilo poviše njih. Do danas su na linijama prijašnjih, romaničkih, sjedala poredane sjedalice koje služe kao današnji kor.²¹

Kapela je bila proširena, a zidovi od poda do vijenca produbljeni prije samog spajanja novoga kora s katedralom te samo širenje niše nije bilo neovisno o novom koru. Matulić Bilač²² smatra da su razlozi proširenja, osim manjka prostora, sigurno bili povezani s promjenom samog koncepta oltara, kora i prezbiterija te samim time i s promjenom oltarne opreme. Spomenuto je i postojanje prozora u istočnoj niši iza glavnog oltara, ali i postojanje prozora pod kupolom kroz koje je ulazilo istočno svjetlo, kao što to navode Fisković²³ i Nikšić²⁴.

¹⁹ Isto, str. 249-253

²⁰ Isto, str. 253

²¹ Isto, str. 254

²² Isto, str. 254-255

²³ Fisković, Cvito (bilj. 6), 60-70

²⁴ Nikšić, Goran (bilj. 7), 276, 278

Nakon De Dominisa, na nadbiskupsko mjesto dolazi Sforza Ponzoni (nadbiskup je od 1616. do smrti 1640. godine), koji započinje redizajn glavnog oltara nakon opremanja kora i rušenja istočnog zida crkve. On definira kor do kraja te smješta biskupsku katedru dok s bratom, slikarom Matejom Ponzonijem (1583. – 1663.), planira šest slika za zidove kora koje nisu izvedene zbog Matejeve smrti. Ove slike je izradio Pietro Ferrari od 1683. do 1685. godine, od kojeg je nadbiskup Cosmi naručio slike. Nadalje, doprinos Sforze Ponzonija glavnom oltaru splitske katedrale nije bio prevelik; oltar je pomakao unatrag, kao što je bilo planirano nakon rušenja zida, dok na oltaru ostavlja srebrnu palu i dodaje mramorni tabernakul ispred nje i drveni tabernakul iza nje²⁵.

2.2. Promjene položaja korskih sjedala u koru splitske katedrale

Kor, izgrađen početkom 17. stoljeća, napravljen je po mjerama za ispruženi oblik korskih sjedala, odnosno oblik u kojem su se one nalazile ispred glavnog oltara. Zahvaljujući obliku u kojem su se sjedala nalazila u novoizgrađenom koru, Nikšić²⁶ je analizirao i interpretirao položaj sjedala prije nego što su premještena. Dakle, prema Nikšiću, od sredine 15. stoljeća do njihova premještaja, korska sjedala bila su naslonjena na bočne zidove niše do oko pola metra prije povišenog svetišta, za čiji su položaj premještene iz izvorne romaničke oltarne pregrade. Ovu pregradu Nikšić datira u vrijeme stolovanja Tome Arhiđakona (1230. – 1268.). Međutim, Matulić Bilač²⁷ predlaže drugačiji smještaj korskih sjedala u 12. i 13. stoljeću na temelju toga da se ispruženi oblik sjedala ne poklapa s povišenjem poda i vezom glavnog oltara s bočnima, te zaključuje da su se dijelovi sjedala nalazili na različitim razinama i da su bili fizički razdvojeni.

²⁵ Matulić Bilač, Žana (bilj. 1), 258-259

²⁶ Nikšić, Goran (bilj.7), 264-267

²⁷ Matulić Bilač, Žana (bilj. 1), 271-275

2.2.1. Romanička sjedala

Cvito Fisković²⁸ je uspoređivao stare fotografije korskih sjedala sa stanjem u kojem ih je zatekao. Pažnju posvećuje na odgonetavanje starosti niza malih dijelova sjedala koji su dio polja među osnovnim horizontalama. Proučavanjem ovih dijelova moguće je doći do zaključka da su brojni dijelovi bili razmontirani za vrijeme gotike i da su radovi na sjedalima u gotičkom razdoblju bili kompleksniji nego što se prije mislilo. Dijelovi sjedala različito su obojeni ovisno o razdoblju u kojem su nastali, odnosno romanički mali dijelovi su crvene boje, dok su svi ostali dijelovi bojani različitim tonovima smeđe boje. Zahvaljujući otkrićima da je niša bila proširena prije same izgradnje novog kora te da je oltarna zona povišena na mjestu zapadnog ruba niše, predlaže se novi položaj sjedala u 13., ali i u 15. i 16. stoljeću.

Naime, ako se napravi inverzija duljih dijelova sjedala, ona mogu savršeno stati od zapadnog ruba niše do ruba stepenice prezbiterija. Sukladno tomu, kraće dijelove sjedala može se smjestiti ili unutar niše ili na bočne oltare, što odgovara položaju sjedala od sredine 15. stoljeća do početka 17. stoljeća. Dakle, ovaj položaj sjedala može biti prihvaćen za 13. stoljeće ako proširenje niše datiramo prije tog doba što bi omogućilo dovoljno mjesta za ciborij, oltarnu ogradu, prolaze do bočnih oltara i moguće mala sjedala unutar proširene niše. U slučaju da je niša proširena nakon 13. stoljeća, do sjedala se u opisanom položaju nije moglo doći jer se ne bi moglo pristupiti prolazu iza stupova.²⁹

Matulić Bilač³⁰ daje prijedlog položaja korskih sjedala za vrijeme romaničkog razdoblja u svom radu te povezuje današnji raspored sjedala s rasporedom izvornih romaničkih sjedala koji su bili postavljeni ispred glavnog oltara. Naime, Matulić Bilač³¹ iznosi tezu da su nasloni sjedala koje se danas može pronaći u crkvi napravljeni sredinom 15. stoljeća kao nova cjelina na temelju tri načela, odnosno na temelju poštivanja prijašnje konstrukcije i stila korskih sjedala, zatim njezina razmještaja zbog gradnje novog kora i produljenja duljih dijelova sjedala tako da su određeni dijelovi tih sjedala uklonjeni i ugrađeni u nove kraće sjedala, koje u svojoj osnovi sadržavaju romaničke dijelove oltarne ograde ili sličnog elementa. Dijelovi romaničkih ostataka uz izrađene nove dijelove koji su bili kopija postojećih dijelova duljih sjedala tvorili su dva kraća dijela sjedala postavljena na zidove niše i njihova funkcija je bila rastvoriti svetište.

²⁸ Fisković, Cvito (bilj. 6), 69-71

²⁹ Matulić Bilač, Žana (bilj. 1), 261-265

³⁰ Isto, str. 251-252

³¹ Isto, str. 274-275

Završni dijelovi s izrezbarenim lavovima su možda napravljeni ponovnom upotrebom debelih daski koje su služile za sjedište sjedala. Plošno napravljene dvije daske s lavovima korištene su za flankiranje istočne strane sjedala koja je bila naslonjena na stupove.³²

2.2.2. Gotička sjedala

Za određivanje smještaja korskih sjedala u vrijeme gotike, analizirali su se ikonografski motivi kao i duljina samih sjedala, njihov odnos sa arhitektonskim elementima u blizini te njihov položaj za vrijeme romanike. Matulić Bilač³³ uočava da su dva istočna drvena lava plošno obrađena zbog čega zaključuje da su se nalazili uz istočni zid niše, što nije u potpunosti moguće, kako i sam Nikšić³⁴ ističe. Razlog nelogičnosti krije se u nemogućnosti prolaska u prolazima prema bočnim oltarima. No, u vrijeme 13. stoljeća, niša je već bila proširena te su prema novom prijedlogu antički stupovi razdvajali sjedala na dva dijela koja su se za oko deset centimetara razlikovala po širini.³⁵

Kraći dijelovi sjedala su onda bili prislonjeni na zidove proširene niše, do njezina prednjeg ruba ili sredine, nakon čega su prekinute i nastavljale su se duljim dijelovima koji su bili smješteni na nižu razinu. Dulji dijelovi sjedala završavali su gotovo na središnjoj osi crkve. Dakle, trećina kora nalazila se u brodu katedrale, zbog čega su na sjedalima mogli sjediti kanonici i vjernici, što obrazlaže razlog potrebe širenja crkve i izgradnje kora. Ovaj položaj sjedala tvorio je prolaze među dijelovima sjedala. Sjedala su bila smještena na istim linijama, ali su bila prekinuta stupovima i postavljena su na dvije različite razine. Ovime su sjedala postavljena bliže bočnim oltarima što odgovara prijedlogu Nikšića³⁶ da je pohod izmjena smještaja sjedala za vrijeme gotike bio rezultat otvaranja svetišta običnome puku i izmjene liturgije. Novi raspored sjedala odgovarao je funkciji sva tri oltara u crkvi, a konstrukcija podesta koji je napravljen kako bi se prekrila visinska razlika prezbiterija i poda u brodu crkve bila je obrubljena daskama s lavovima, od kojih su se dva nalazila na istoku i bila plošna zbog naslonjenog položaja na stupove, a dva koja su se nalazila na prednjoj strani bila su prostorna i viša. Matulić Bilač³⁷ zaključuje da su dva sjedala imale brojne sličnosti s izgledom današnjih

³² Isto, str. 274-276

³³ Isto, str. 260-261

³⁴ Nikšić, Goran (bilj. 7), 267

³⁵ Matulić Bilač, Žana (bilj. 1), 266

³⁶ Nikšić, Goran (bilj. 7), 263-264

³⁷ Matulić Bilač, Žana (bilj. 1), 259-261

korskih sjedala, no da su sadržavale samo dulje dijelove, a gotički kor je morao ući u središnji dio crkve zbog prethodno određene proširenosti niše.³⁸

Za vrijeme gotike ukupna površina kora povećana je za otprilike deset metara kvadratnih, a kraći dijelovi sjedala nalazili su se unutar niše u svrhu obavljanja liturgije. Provedena istraživanja dokazala su da su južni zid jugoistočne kao i sjeverni zid sjeveroistočne niše jednakih mjera kojih su bili bočni zidovi proširene niše glavnog oltara prije nego što je srušen zid, a na istim mjestima se i danas mogu pronaći novija drvena sjedala.³⁹

Pod unutar niše bilo je potrebno povisiti zbog spajanja niše i kora, što je vidljivo na Andrićevim nacrtima. Ovo je ujedno i posljednje povišenje poda unutar niše, koje je izvedeno u sklopu premještaja sjedala u novi kor. Izmjenom smještaja korskih sjedala oslobađa se prostor pred oltarom i radi se produženje dviju stepenica pred oltarom. Povišenje poda, kao i produženje stepenica, najranije se datira u prvu četvrtinu, a najkasnije u treću četvrtinu 17. stoljeća. Sigurno je da se stepenice nisu produljile u 15. stoljeću jer bi onda kao takve bile prepreka za smještaj korskih sjedala ispred glavnog oltara. Matulić Bilač⁴⁰ zaključuje da su korska sjedala od sredine 15. stoljeća do njihova premještanja u novoizgrađeni kor bile postavljene tako da su kraći dijelovi bili unutar niše te je moguće da je između njih bio postavljen nadbiskupski tron, a dulji dijelovi nalazili su se ispred glavnog oltara.⁴¹

Što se tiče nadbiskupskog trona, on je za vrijeme gotike bio postavljen ili iza oltara ili bočno uz kraće dijelove sjedala. Nadbiskupski tron je u ovo vrijeme najvjerojatnije sadržavao dijelove romaničkog trona kojim su tijekom baroka zamijenjeni oštećeni dijelovi sjedala, no to je samo jedno od mogućih objašnjenja kako su dijelovi romaničkog trona dospjeli u barokna korska sjedala.⁴²

³⁸ Isto, str. 258-261

³⁹ Isto, str. 262-263

⁴⁰ Matulić Bilač, Žana (bilj. 1), 253

⁴¹ Isto, str. 262-263

⁴² Isto, str. 262-263

Slika 2. Virtualna rekonstrukcija gotičke faze glavnog oltara prema Žani Matulić Bilač (iz "Povijesni razvoj glavnog oltara splitske katedrale." Kulturna baština, vol. , br. 40, 2014, str. 291.)

2.2.3. Barokna sjedala

Krajem 17. stoljeća, korska sjedala premještena su u novi, nadograđeni kor. Do danas su se sačuvale četiri daske s lavovima na duljim dijelovima sjedala, no iste su flankirale sva četiri dijela sjedala zbog čega je moguće zaključiti da ih je izvorno bilo osam, ali opisi sjedala kroz povijest ne pružaju dokaze za toliki broj daski s lavovima.⁴³

Kako bi se mogla napraviti inverzija sjedala, u vrijeme baroka, demontirane su zapadne rubne vertikalne sjevernih i južnih duljih sjedala te su sjedala zarotirana za 180 stupnjeva i na njihove su rubove stavljena dva rubna vertikalna elementa koja su prije demontirana s istočnih rubova kraćih dijelova sjedala. Kraća sjedala su prebačena u tom položaju i spojena s duljim dijelovima te su se na istočne rubove stavili okomiti završni dijelovi s poljima u kojima se nalaze figure svetog Kuzme i Damjana. Zahvaljujući poznavanju načina premještanja sjedala

⁴³ Isto, str. 264

za vrijeme gotike i za vrijeme prebacivanja u novi kor, Matulić Bilač predlaže položaj sjedala za vrijeme gotike, odnosno smatra da su se sjedala s prikazanim figurama svetog Duje i svetog Staša nalazile uz oltar, a one s prikazima svetog Kuzme i svetog Damjana na suprotnim stranama sjedala te da nisu bile dio kraćih sjedala, kao što su danas postavljene.⁴⁴

Prije nego što su korska sjedala montirana u koru sagrađenom krajem 17. stoljeća, zasigurno je došlo do restauracije sjedala. Budući da bez piljenja nije moguće promijeniti nijedan dio srednjeg dijela sjedala, velika je mogućnost da je prije montiranja nove cjeline u novom koru došlo do promjena dotrajalih dijelova sjedala te da je svih 550 osnovnih dijelova bilo razdvojeno. Matulić Bilač smatra da se ista restauracija dogodila i tijekom prve restauracije sjedala u 15. stoljeću. Nije poznato koliko su stari najstariji dijelovi korskih sjedala, s obzirom da Joško Belamarić atribuirao gotički kor radionici Budislavić između 1440. i 1452. godine,⁴⁵ dok Nikšić⁴⁶ smatra da su dva stara oštećena sjedala morala biti pretvorena u elegantna korska sjedala za središte katedrale uz dva manja korska sjedala za nišu glavnog oltara.

Matulić Bilač zaključuje da četiri dijela sjedala nisu bila dvije povezane cjeline prije vremena baroka nego da su bila četiri odvojena dijela te da je novi položaj sjedala prvo bio isplaniran, nakon čega je u skladu s planom napravljen kor.⁴⁷

2.2.4. Današnji kor

Sjedala koja se danas mogu vidjeti u koru katedrale, manja su od visine zidova, koji su prije bili visoki 270 centimetara, no nije moguće detaljno uspoređivati mjere zato što sjedala i gornji završetak sjedala nisu sačuvani.⁴⁸

Položaj sjedala u kojem se one danas nalaze je moguća preslika položaja sjedala u romaničkom razdoblju, budući da je jedno sjedalo napravljena precizno po mjerama niše koja je promijenjena, a druga je napravljena tako da njezin kontekst odgovara ikonografiji. Na istočnom polju na desnoj strani nalazi se sveti Duje, na lijevoj strani je sveti Staš, dok su

⁴⁴ Isto, str. 266-268

⁴⁵ Isto, str. 267-268

⁴⁶ Nikšić, Goran (bilj. 7), 264

⁴⁷ Matulić Bilač, Žana (bilj. 1), str. 268

⁴⁸ Isto, str. 260

naprijed lijevo sveti Damjan i desno sveti Kuzma.⁴⁹ Nikšić⁵⁰ iznosi prijedlog da su romanički nasloni sjedala koje danas pronalazimo u crkvi u originalu bili oltarna pregrada koja je stajala na kamenim plutejima koji su dijelili prezbiterij od ostatka crkve. Prijedlog temelji na uvjerenju da su sjedala morala za vrijeme romanike biti postavljena u L položaj te na temelju činjenice da su u romaničkom razdoblju već postojali kameni pluteji u crkvi, Nikšić zaključuje da su nasloni sjedala imali ulogu oltarne pregrade. Međutim, rubni vertikalni elementi duljih naslona su rastavljeni početkom 17. stoljeća te su od njih napravljeni manji dijelovi koje je potrebno razmatrati kao četiri umjesto dvije zasebne cjeline. Nadalje, analizom načina na koji bi sjedala bila spojena u L položaj ne odgovara njihovoj umjetničkoj vrijednosti i zanatskoj izvedbi.⁵¹

Nikšić⁵² smatra da je današnji smještaj korskih sjedala jednak onome u kojem su sjedala stajala kada su prešla u novoizgrađeni prostor, no Matulić Bilač⁵³ naglašava da se to ne slaže s položajem sjedala u prethodnim fazama i tvrdi da su zbog premještaja u novi kor uslijedile brojne promjene. Četiri dijela sjedala su stavljena na različita mjesta u novi kor u odnosu na mjesta na kojima su se nalazila na glavnom oltaru te je u ovo vrijeme napravljeno nekoliko konstrukcijskih promjena. Sjedala nisu zarotirana za 180 stupnjeva jer bi tada kraći dijelovi sjedala morali biti sprijeda. Nadalje, sjedala nisu prebačena u kor u istom rasporedu u kojem su prije bila iako je moguće da je to bio prvotni plan. Uklonjene su sve moguće arhitektonske prepreke, odnosno stupovi i različite razine poda, a dijelovi su mogli biti spojeni u dvije zasebne cjeline na istoj razini, no razlog njihova drugačijeg rasporeda je njihova različita duljina. Dakle, da su se spojila dva sjeverna i dva južna dijela sjedala u rasporedu u kojem su stajala ispred glavnog oltara, sjeverna cjelina sjedala bila bi dvadesetak centimetara dulja od južne te je inverzijom duljih dijelova sjedala postignuta skoro jednaka duljina obje cjeline. Kraći južni dio sjedala bio je kraći od kraćeg sjevernog dijela zbog čega je povezan s duljim sjevernim dijelom koji je bio dulji od duljeg južnog dijela sjedala. U ovo vrijeme napravljene su i dva jednaka sjedala od kojih je svaki imao ukupno dva sjedala te su smještene tako da dodiruju okvire bočnih vrata kora, odnosno današnjih vrata prema sakristiji. Ova nova sjedala odbačena su sredinom 20. stoljeća, kada se otvara ulaz u novu sakristiju.⁵⁴

⁴⁹ Isto, str. 270

⁵⁰ Nikšić, Goran (bilj. 7), 263-265

⁵¹ Matulić Bilač, Žana (bilj. 1), 370-371

⁵² Nikšić, Goran (bilj. 7), 267-268

⁵³ Matulić Bilač, Žana (bilj. 1)

⁵⁴ Isto, str. 266-257

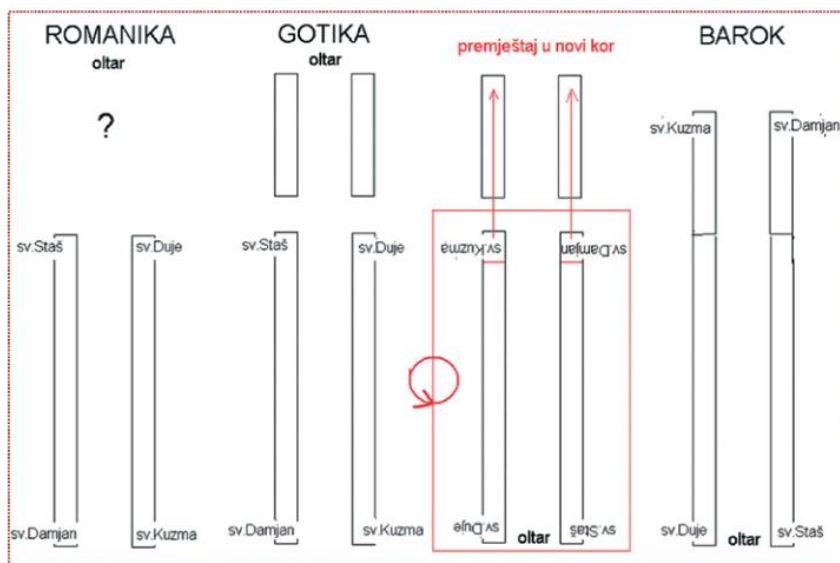
Nakon rekonstrukcije sjedala u vrijeme gotike i sagledavanja svih izmjena koje su se na sjedalima dogodile za vrijeme romanike, gotike i baroka, moguće je zaključiti da novi kor nije bio isplaniran prema izvornome smještaju korskih sjedala kakav je bio pred glavnim oltarom. U vrijeme gotike, raspored sjedala je bio drugačiji i uvjetovan arhitektonskim elementima u blizini što podržava ideju da je izgradnja novog kora potaknula novi način rasporeda korskih sjedala u okviru njihovih konstrukcijskih mogućnosti, dimenzija i funkcije.

Slika 3. Korska sjedala u splitskoj katedrali, 7. ožujka 2022. (fotografirala: Nikolina Šadić)

Slika 4. Korska sjedala u splitskoj katedrali, 7. ožujka 2022. (fotografirala: Nikolina Šadić)

Slika 5. Povijesne izmjene romaničkih naslona korskih sjedala splitske katedrale prema Žani Matulić Bilač (iz "Povijesni razvoj glavnog oltara splitske katedrale." Kulturna baština, vol. , br. 40, 2014, str. 291.)

3. Ikonografija korskih sjedala

Korska sjedala splitske katedrale sastavljena su od dvije strane, dulje i kraće, koje su spojene pravokutnim pregibom te su prekrivene ukrasima u obliku pojasa pleternih biljaka i geometrijskih oblika te rešetaka koje sličice na arkadice ispunjene likovima apostola, ljudi i životinja. Prema Maksimović,⁵⁵ koncept naslona nastao je po uzoru na drvene radove muslimanske umjetnosti, na kojima se mogu vidjeti isprepleteni ornament, loze, rešetkasti otvori te u tome pronalazi brojne dodirne točke s motivima prikazanim na splitskim korskim sjedalima. Motiv za koji smatra dokazom utjecaja bizantske umjetnosti je vijugava biljna loza s raznim biljnim i životinjskim motivima na korskim sjedalima. Za ovakvu lozu također objašnjava da je preuzeta iz helenističke i kasnoantičke umjetnosti, a da je zatim postala omiljenim motivom bizantske, islamske i romaničke umjetnosti zbog čega ju se može vidjeti na raznim fasadama, ali i rezbarenu u drvu, kao i naslikanu na zidovima. Umjetnička i estetska

⁵⁵ Maksimović, Jovanka (bilj. 3), 6

važnost djela ističe se majstorskim umijećem korištenog bizantskog, romaničkog i gotičkog sloga u izradi ovih korskih sjedala.⁵⁶

3.1. Sveti Duje i sveti Staš

U članku iz 1990. godine, C. Fisković⁵⁷ spominje da je na istočnom polju korskih sjedala splitske katedrale, na desnoj strani prikazan muški lik kojeg Ljubo Karaman⁵⁸ smatra likom svetoga Duje, zaštitnika grada Splita. Lik za kojeg se smatra da je sveti Duje nema aureolu oko glave te je odjeven u biskupsku odjeću s mitrom. Prikazan je u uspravnom stavu s tim da je njegov pastoralni štap ukoso položen i naslonjen na stup koji podržava ciborij čime se pridaje dinamičnosti položaja lika. Izgled ciborija podsjeća na izgled predromaničkog ciborija iz crkve u Bijaćima, zbog svoje okićenosti lišćem i prekrivenosti ljuskastim crjepovima, a pretpostavlja se da ih je rezbar preuzeo s ciborija spomenute crkve.⁵⁹

Na drugom kraju korskih sjedala, dakle na istočnom polju, na lijevoj strani, izrezbaren je veći lik za kojeg Karaman⁶⁰ smatra da je darovatelj kora, a ne lik svetog Staša, kako se prethodno mislilo zbog bilješki Luke Jelića i Frane Bulića. Karaman svoj zaključak temelji na samom izgledu lika koji nema aureolu te je odjeven u haljetak s plaštem na ramenima, dok u rukama drži *Crux capitata*, križ širokog latinskog oblika kojeg veoma često uspravno drže srednjovjekovni sveci.⁶¹

Međutim, C. Fisković⁶² naglašava da je sveti Staš na više reljefa prikazan bez aureole, kao na primjer na reljefu na sustipanskoj crkvi u Splitu, na reljefu na zvoniku katedrale u Splitu, na Radovanovim vratima u Trogiru te na svečevom reljefu u Dubrovniku. C. Fisković također navodi da Radovanovi učenici zamjenjuju svetokrug oko glava s ciborijem iznad glave lika kako bi naglasili njegovu svetost te da je to vidljivo na likovima svetog Petra, Bartula i evanđelista na vratima trogirске katedrale te time upućuje na zaključak da bi lik prikazan na korskim sjedalima splitske katedrale, osim svetog Duje, mogao biti sveti Staš. Nadalje, lik na

⁵⁶ Isto, str. 6 - 8

⁵⁷ Fisković, Cvito (bilj. 6), 70

⁵⁸ Prema C. Fiskoviću, Ljubo Karaman iznosi ove podatke u: „Buvinove vratnice i drveni kor splitske katedrale“, Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, knjiga 275, Umjetničkog razreda 5. Zagreb 1942, sl. 45-48.

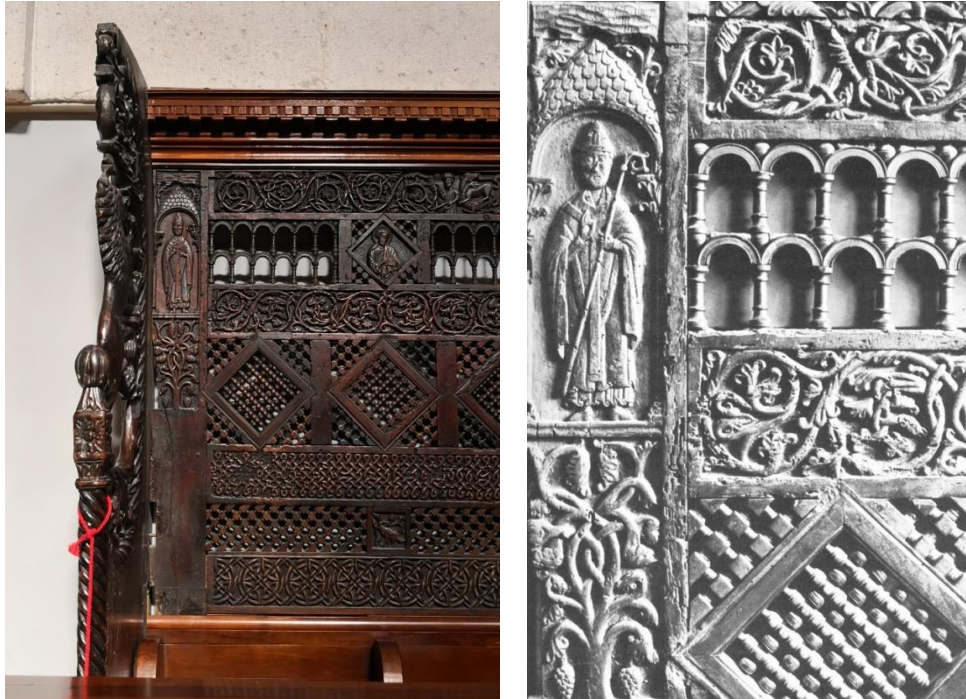
⁵⁹ Isto

⁶⁰ Prema C. Fiskoviću, Ljubo Karaman ističe ove podatke u prethodno spomenutom izvoru.

⁶¹ Fisković, Cvito (bilj. 6), 70-71

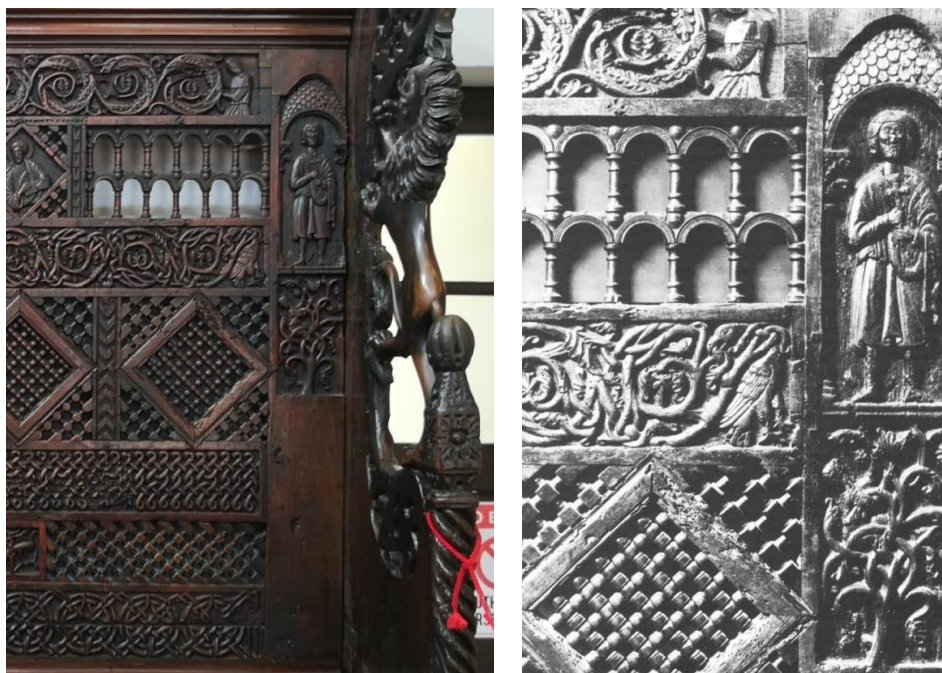
⁶² Isto, str. 71-72

splitskim korskim sjedalima prikazan je bez uobičajenog prikaza mlinskog kamena koji označava mučeništvo svetog Staša no pod ciborijem je prikazan žrtvenik koji se tumači kao znamen euharistije. Lik za kojeg ipak pretpostavlja da je sveti Staš, prikazan je u uskom prostoru ciborija, kao supatron svetog Duje, zbog čega je malo vjerojatno da se radi o darovatelju kora.⁶³

Slika 6. Lik svetog Duje na korskim sjedalima splitske katedrale, 7. ožujka 2022. (lijevo - fotografirala: Nikolina Šadić; desno – izvor: Fisković, Cvito. "Dopune ikonografiji splitskih korskih klupa 12. stoljeća." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, vol. 30, br. 1, 1990, str. 73. <https://hrcak.srce.hr/155607>)

⁶³ Isto

Slika 7. Lik svetog Staša na korskim sjedalima splitske katedrale, 7. ožujka 2022. (lijevo - fotografirala: Nikolina Šadić; desno - izvor: Fisković, Cvito. "Dopune ikonografiji splitskih korskih klupa 12. stoljeća." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, vol. 30, br. 1, 1990, str. 74. <https://hrcak.srce.hr/155607>)

3.2. Četiri pjevača

Na naslonu sjedala, sučelice vjernicima, prepoznatljiva su četiri pjevača koji pjevaju ili čitaju iz manje knjige. Odjenuti su u duge obredne haljine svečanog izgleda, mladoliki, dok je stalak, na kojem je knjiga iz koje pjevaju, romaničkog stila i nije ukrašen, zbog čega izgleda vješto usklađen s obližnjim likovima. Prema C. Fiskoviću⁶⁴, radi se o svećenicima, međutim, zbog nedostajućeg tjemena glave, moguće je da se radi o redovnicima ili vjernicima u ministrantskim haljinama. Zauzeli su središnje mjesto čime se označava njihov položaj, značaj i uloga u crkvenom obredu. Uz njih je kao znamen svetišta prepoznatljiv manji, izobličeni ciborij koji je perspektivno smanjen zbog širine ukrasnog pojasa i manjka svih stupova osim prednja dva čime je izgubio na dojmu svečanosti, koji je nadoknađen ukrašenošću ciborija. Na

⁶⁴ Isto, str. 72

krovu ciborija vidljivi su ljuskasti crjepovi te na njemu nije prikazan zastor koji je bio prisutan kod predromaničkih hrvatskih ciborija, koji su se pomicali tijekom obreda.⁶⁵

3.3. Svećenik sa štapom i ministrantom

Uz južni dio istočnog zida kora nalazi se oštećeni vrh naslona sjedala, na kojem je C. Fisković⁶⁶ prepoznao obredni prizor svećenika odnosno biskupa sa štapom i ministrantom, čime se podržava Karamanovo mišljenje da naslon korskog sjedala potječe iz splitske benediktinske crkve koja je bila dekorirana kamenim romaničkim kipovima. C. Fisković opisuje ostatke po kojima je zaključio navedeno te navodi da je od dva lika vidljiv samo donji rub te da su stajali uspravno jedan nasuprot drugoga. Između njih moguće je razaznati okrugli predmet koji je obješen na lancima, čime je moguće zaključiti da se radi o liku svećeniku sa štapom nalik na onog kojeg biskupi ili benediktinski opati nose na obredima, donjem dijelu kadionika i liku ministranta odjevenog u albu.⁶⁷

3.4. Sveti Kuzma, sveti Damjan, sveti Roko i sveti Sebastijan

Na naslonu sjedala mogu se prepoznati likovi svetih Kuzme i Damjana ispod ciborija. Rezbar je ciborije ukrasio lisnatim glavicama koje podržavaju izduženu kupolicu. Likovi međusobno slične su iste veličine, čime se ističe činjenica da su blizanci; jedan u ruci drži svinuti novčić i posudu s lijekovima, a drugi kirurški novčić i tučak.

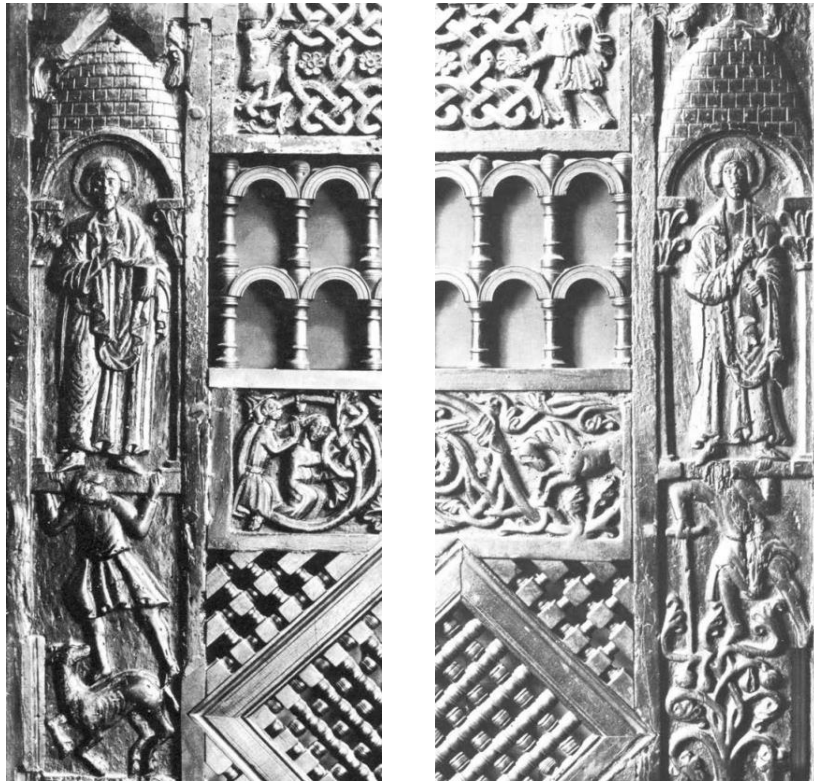
Sveti Kuzma i Damjan su ikonografski podvostručeni u okomici kompozicije s likovima svetog Roka i Sebastijana te su im dodana još tri velika lika, odnosno dva telamona i jedna životinja. Jedan od telamona se uspeo na vočku te se podupire štakom uz otkrivene i time istaknute noge, čime sam prizor podsjeća na prikaze svetog Roka, koji uz svetog Sebastijana ima ulogu sličnu onoj svetog Kuzme i Damjana, ulogu ozdravljenja. Upravo zato može se zaključiti da je lik, koji se penje na vočku kako bi došao do svetog Roka i svečev pod podržava svojim leđima i rukom, čovjek bolesnih nogu u potrazi za ozdravljenjem. Ispod svetog Sebastijana nalazi se telamon na magarcu kako bi lakše podržavao svetca svojim leđima i

⁶⁵ Isto, str. 71-72

⁶⁶ Isto, str. 75

⁶⁷ Isto

rukama. Telamon također boluje od bolesti nogu, no rezbar ga je prikazao na magarcu koji ga svojom poslušnošću služi i nosi svetcu. Sveti Roko i Sebastijan prikazani su u svečanoj nošnji s liječničkim alatom.⁶⁸

Slika 8. Lik svetog Damjana i paunova na ciboriju i svetog Kuzme pred ciborijem na kojem su pijevci (izvor: Fisković, Cvito. "Dopune ikonografiji splitskih korskih klupa 12. stoljeća."

Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, vol. 30, br. 1, 1990, str. 77 i 78.

<https://hrcak.srce.hr/155607>)

3.5. Apostoli

Reljefna poprsja dvanaest apostola na naslonima sjedala potvrđuju vjerski sadržaj i pobožni smisao ovih korskih sjedala. Na glavama i licima moguće je prepoznati bizantske utjecaje, dok su u odjeći vidljivi romanički nabori. Osim apostola, u koru su prikazana četiri

⁶⁸ Isto, str. 76-79

simbola evanđelista; orao, vol, lav i anđeo. Oni su svojim položajem uzdignuti i odvojeni od ostalih ukrasa i prizora.⁶⁹

3.6. Starozavjetni prizori

Na naslonu se može vidjeti nekoliko prizora koje C. Fisković⁷⁰ tumači kao prizore iz 16. glave Druge knjige Mojsijeve iz Starog zavjeta. Ovi prizori prikazani su na način *pars pro toto* (dio koji označava cjelinu). Na prvoj od nekoliko scena je prikazan čovjek i životinja pri čemu čovjek s tla podiže kolo. Na naslonu se pored scene može vidjeti prikaz sagnuta čovjeka u haljetku koji u jednoj ruci drži obli kruh, a drugom rukom pridržava kutiju koju nosi na ramenu. U prostoru iza njega prikazana je ptica, prepelica, iz starozavjetnog opisa mane i prepelica. Na naslonu sjedala prikazani su još i ljudi u radu ili običnom stavu. Prikazani rezbar prema Fiskoviću podsjeća na rezbara iz crkve u Piacenzi iz 12. stoljeća te je isti lik vidljiv na nekoliko drugih romaničkih spomenika. Rezbar je prikazan za stolarskim stolom te motivi koji ga okružuju, poput zanatskih alata, podsjećaju na one na sakristiji benediktinske crkve svetog Ivana Krstitelja u Trogiru. Prikazana su i dva svirača, okrenuta prema suprotnim stranama kako bi se uskladio njihov položaj u odnosu na srednje mjesto na sjedalu. Oba su lika mladići u dugim haljinama. Likovi su postavljeni u dinamičnom položaju kojeg otkriva njihov stav okrenut prema slušačima i ruke usklađene uz fidulu, odnosno psalterij. S obzirom na prikazane instrumente, Fisković se slaže s Karamanovom zabilješkom da su prikazani najstariji srednjovjekovni instrumenti koji su se koristili u Europi kada i u Splitu, Zadru i Korčuli.⁷¹ Za ova dva svirača, Maksimović⁷² tvrdi da su bili često prikazani u dekorativnoj umjetnosti islamskih dvorova te da su osobito često bili prikazani na kutijama od slonovače. Isto tvrdi za scene lova sa životinjama u trku ili u miru.

⁶⁹ Isto, str. 79

⁷⁰ Isto, str. 79-80

⁷¹ Isto, str. 80

⁷² Maksimović, Jovanka (bilj. 3), 8-9

Slika 9. Starozavjetni prizor, skupljanje mane (izvor: Fisković, Cvito. "Dopune ikonografiji splitskih korskih klupa 12. stoljeća." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, vol. 30, br. 1, 1990, str. 81. <https://hrcak.srce.hr/155607>)

3.7. Ostale ljudske figure

Osim prikazanih biljnih motiva, utjecaj antičke umjetnosti vidljiv je i na liku koji slični satiru ili faunu bez papaka, čije su ruke dlakave, a noge vješto prepletene o lozicu. Moguće je da se aludira na majmuna, životinju koja se pojavljuje u romaničkoj umjetnosti. Potpuno prepoznavanje lika nije moguće zbog glave koja nedostaje, ali vezu s poganskom antičkom umjetnošću dokazuje glava gorgone sa zmijskim jezikom. Od antičke gorgone razlikuju je kovrče kojima ne obiluju bijesne zmijske već je izvorni rad rezbara koji, u ovom i sličnim životinjskim prikazima, dokazuje vrsnost svojih radova i kvalitetu.⁷³

Od preostalih ljudskih likova ističe se čovjek s kapom koji bere grožđe ispod lika svetog Staša. Na sredini lijeve strane naslona nalazi se bradati čovjek, poljoprivrednik koji radi na lozi, te mladić koji goni jelena i čovjek koji štapom potiče govedo da ustane. Fisković ispravlja

⁷³ Fisković, Cvito (bilj. 7), 84

mišljenje da se radi o seljaku koji volom ore zemlju zbog toga što nije moguće odrediti spol goveda i nije prikazan plug, oranje ni orač.⁷⁴

Na početku kraćeg dijela sjedala su postavljeni čovjek i žena oko kojih je savijena loza. Čovjek je mladolik i odjeven u kratku haljinu te mu je na glavi kapa. Na prikazanim likovima ljudi nije posebno naznačena odjeća te C. Fisković⁷⁵ smatra da ju nije potrebno detaljnije promatrati, kao ni obuću ni nožne prste. Jedinu likovi koji su obučeni u papuče su sveti Kuzma i Dajman, koji se gotovo uvijek prikazuju bogato odjevenima.

Nadalje, C. Fisković⁷⁶ se slaže s Karamanovim mišljenjem da ne treba pretjeravati u objašnjavanju simbolike životinjskih i ljudskih likova te da je rezbar na ovim sjedalima sigurno htio prikazati svoje zanimanje za životinje, a ne svoje poznavanje različitih simbolika.

3.8. Životinjski likovi

Od životinja na korskim sjedalima su prikazane one koje se koriste u domaćinstvu i poljoprivredi; ovca, jarac, konj, magarac, pas, svinja i govedo, a osim njih i divlje životinje i zvijeri; srna, jelen, vepar, sokol, medvjed i lisica. Konj je prikazan četiri puta, a još su prikazani i deva i slon, životinje iz Arabije koje nisu poznate u našim krajevima, ali iz tih krajeva su sveti Kuzma i Damjan. Međutim, pretpostavlja se da su ove dvije životinje preuzete iz romaničkog zapadnoeuropskog kiparstva 12. stoljeća. Slona i devu moguće je primijetiti i na Radovanovom portalu u Trogiru. Rezbar korskih sjedala u splitskoj katedrali smjestio je slona i devu među ostale životinje, čime se može zaključiti da je rezbar sklon prikazivanju bogatstva i različitosti figura i dekoracija. Od ptica, na sjedalima su prikazani paunovi, orlovi, guske, patke i pijetlovi.⁷⁷

Glave ptica na kupolicama su oštećene, no moguće je prepoznati da se na jednoj radi o paunovima po izduženim repovima. Moguće je da je motiv preuzet sa zabata oltarnih pregrada, a ovakav motiv se često pojavljuje na ranosrednjovjekovnim hrvatskim spomenicima. Na

⁷⁴ Isto

⁷⁵ Isto, str. 84-85

⁷⁶ Isto

⁷⁷ Isto, str. 85-86

drugoj kupolici može se prepoznati motiv pijetlova, prepoznatljiv po perju, krilima i uzdignutim repovima. Obje ptice povezane su sa simbolikom zdravlja.⁷⁸

3.9. Voćke i biljke

Na sjedalima nije prikazano puno voćki; tu su jabuke, kruške, grožđe, ali i palma s pupoljcima iz kojih će se razviti sjeme. Prema C. Fiskoviću⁷⁹, Karaman ne pripisuje posebno značenje palmi, dok W. Loose smatra da je čovjek pokleknut pored palme zapravo pomagač rezbara kora. C. Fisković⁸⁰ smatra da je palma pobjeda prikazanih svetaca (Kuzme, Damjana, Duje i Staša) nad mukama koje su pretrpjeli za svoju vjeru. S druge strane, Maksimović⁸¹ vezuje prikazano drvo palme s motivom atlanta, za kojeg tvrdi da utjecaj treba tražiti na jugu Italije (oko Barija) te kao sličnosti navodi položaj nogu i tijela i modelaciju. Na području južne Italije miješali su se bizantski, arapski, romanički i antički utjecaji te da je upravo ta južnotalijanska verzija romaničkog stila prožeta bizantskim i orijentalnim utjecajima, pa Maksimović smatra i da je prisutna na ovim sjedalima. Za primjer uzima lik svetog Duje ispod baldahina, odnosno ciborija, te usporedbom s likovima 24 biskupa iz Beneventa navodi da se ne radi o figuri svetog Duje već o nekom splitskom biskupu što dalje podupire obrazloženjem da je ova figura obučena u biskupski ornat, nema aureolu oko glave, manje je dimenzije i ima trouglastu mitru⁸².

Nadalje, na sjedalima su prikazani razni oblici lišća, nalik na paprat i srcoliko, uz koje su pupoljci. Prikazani cvjetovi najviše sličje ružama te ih se može pronaći u pleteru i viticama i granama. Ukrasi koje rezbar koristi vješto su zaokruženi bogatstvom ljudskih likova, životinja, cvjetova u rastvaranju ili arhitektonskih motiva što nalikuje predromaničkim i srednjovjekovnim rezbarima.

⁷⁸ Isto, str. 75

⁷⁹ Isto, str. 86

⁸⁰ Isto, str. 86-88

⁸¹ Maksimović, Jovanka (bilj. 3), 9-10

⁸² Isto, str. 8-10

Slika 10. Telamon koji nosi palmu (izvor: Fisković, Cvito. "Dopune ikonografiji splitskih korskih klupa 12. stoljeća." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, vol. 30, br. 1, 1990, str. 87. <https://hrcak.srce.hr/155607>)

3.10. Utjecaji

C. Fisković⁸³ se slaže s mišljenjem Ljube Karamana i Jovanke Maksimović da su rezbari sjedala bili izloženi različitim utjecajima, uključujući sredozemne, bizantske, orijentalne i talijanske. Nadalje, C. Fisković tvrdi da su rezbar splitskih korskih sjedala i njegovi pomoćnici napravili ova korska sjedala kao skladnu cjelinu u kojoj se nijedan detalj ne ističe previše nad ostalima. Dekoracija naslona sjedala vješto je odrađena na način da su sve figure i dekoracije jasno prikazane, no većini likova, posebice životinjama, nije moguće u potpunosti protumačiti značenje zbog upravo takvog neistaknutog smještaja na sjedalima.⁸⁴

Međutim, C. Fisković naglašava da se ne smije zaboraviti na slobodu pokrajinskih majstora u prikazivanju sadržaja, odnosno njihov zaborav na pojedina simbolička značenja određenih figura te želja da prikažu neki oblik zbog njegove važnosti za kulturnu povezanost

⁸³ Fisković, Cvito (bilj. 6), 89

⁸⁴ Isto, str. 89-90

vjerskog i trgovačkog središta. C. Fisković smatra da nije važno odrediti odakle potječe utjecaj na pojedinim izrezbarenim oblicima već da se treba istaknuti dinamičnost u položaju likova, kao i smisao čitave kompozicije. Dinamičnost prepletenih vitica, životinja, ljudi i pletera izvedena je vrlo vješto, što se vidi i u prizoru borbe lava i ptice, ali i u trku jelena koji bježi od svog lovca, te u prizoru goveda kojeg seljak tjera da se ustane. Upravo takvim prizorima, rezbar je, prema C. Fiskovićevom mišljenju, uspio nadmašiti radove majstora romaničkog stila te je uspio svoje likove prikazati ne samo reljefnima i plastičnima, već i „živima“.⁸⁵

Majstor splitskih korskih sjedala nadmašio je radove Andrije Buvine svojim oblikovanjem životinja i ljudi kojima pruža prirodni izgled. Usporedbom s Buvininim vratnicama i skulpturama na Radovanovom portalu u Trogiru, Maksimović naglašava da se za splitska korska sjedala ne može reći da su naprednija u detalju i prikazanim oblicima. Naime, Radovanov portal prepoznatljiv je po zreloj romaničkoj plastici i snažnim realističnim prikazima, koji nisu vidljivi na naslonima korskih sjedala gdje još uvijek prevladavaju stilizirane, orijentalne interpretacije ljudskih, životinjskih i biljnih motiva koji svi imaju jednaku vrijednost. Štoviše, vidljiv je jasniji stilski razvoj u umjetnosti nastaloj nakon sredine 13. stoljeća, što se vidi na primjerima Buvininih vratnica, zatim reljefa Navještenja na zvoniku, ali i Radovanovom portalu u Trogiru.⁸⁶

Konačno, C. Fisković se slaže s Karamanovom tvrdnjom da je rezbar korskih sjedala prikazao oblike bez opterećenja znanjem o simbolici te fokusiranjem na sličnost oblika s onima u prirodu⁸⁷. Drugim riječima, u dekoraciju splitskih korskih sjedala uključeni su ljudski i životinjski motivi koji su napravljeni bez plastičnog naglašavanja pojedinih dijelova tijela tako da nijedna figura nije istaknuta svojom dimenzijom ni plastičnošću.

3.11. Ikonografija korskih sjedala nakon premještanja u novi kor

Kada su korska sjedala premještena u novi kor, likovi svetog Duje i svetog Staša ponovno su se nalazili pred oltarom, na strani okrenutoj prema koru, odnosno u položaju u kojem su bile kada su se nalazile ispred oltara. Naime, pretpostavlja se da se u vrijeme romanike sveti Kuzma nalazio lijevo, a sveti Damjan desno, čitajući njihova mjesta s pozicije oltara.

⁸⁵ Isto

⁸⁶ Isto, str. 90

⁸⁷ Isto, str. 91-92

Gledajući iz crkve, sveti Damjan je bio na lijevoj strani, a sveti Kuzma na desnoj. Prilikom premještanja, oba sveca su ostala na istim mjestima, ali obrnuto u odnosu na položaj prema bočnim oltarima. Pri tom se sveti Kuzma našao se na istoj strani kao i sveti Duje, a sveti Damjan na istoj strani kao i sveti Staš. Važno je bilo samo da obje figure budu postavljene što bliže oltaru, što je i postignuto. Dakle, novi položaj sjedala bio je obrnuta zrcalna slika duljih gotičkih sjedala i četiri dijela smještena u dva spojena dijela.⁸⁸

4. Zaključak

Korska sjedala splitske katedrale Uznesenja Blažene Djevice Marije danas se nalaze u koru sagrađenom početkom 17. stoljeća, a kroz povijest su bila premješтана ovisno o funkciji i ulozi u liturgiji. Nisu sačuvana u originalu, budući da su različiti segmenti sjedala mijenjani zbog oštećenja, no svi restaurirani i novi dijelovi napravljeni su po uzoru na izvorne, romanička korska sjedala.

Postoje razne pretpostavke o tome kada su korska sjedala nastala, povjesničari umjetnosti datiraju ih u sredinu 12. stoljeća, ali i na početak 13. stoljeća. Datacijom sjedala u razdoblje romanike otkriva se i predlaže njihova funkcija u liturgiji za to vrijeme, ali i uspoređuje se kvaliteta izrade korskih sjedala s kvalitetom izrade vratnica katedrale.

Ikonografija korskih sjedala splitske katedrale je neuobičajena, uključuje likove svetaca, apostola, ljudi, životinja, biljaka i geometrijske oblike. Sve prikazane motive karakterizira prirodan, realistični izgled. Nadalje, svi prikazani motivi i figure jednaki su po svojoj plastičnosti i dimenzijama, odnosno, rezbar je težio naglasiti njihovu sličnost s prirodom umjesto njihove simboličke vrijednosti.

Danas se korska sjedala mogu pronaći u koru, dok njihovo izvorno mjesto ispred oltara mijenjaju obične sjedalice. Kako bi najbolje služile vjernicima i svećenicima, sjedala su tijekom stoljeća premješтана i njihov smještaj može se pratiti u razdoblju romanike, gotike i baroka. Važno je napomenuti da je potrebno analizirati smještaj sjedala u gotičkom razdoblju kako bi se spoznao izgled i smještaj u romaničkom i baroknom razdoblju.

⁸⁸ Matulić Bilač, Žana (bilj. 1), 267-270

5. Popis literature

1. Fisković, Cvito. "Dopune ikonografiji splitskih korskih klupa 12. stoljeća." *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, vol. 30, br. 1, 1990, str. 69-94. <https://hrcak.srce.hr/155607>. Posjećeno 29. srpnja 2022.
2. Maksimović, Jovanka. "Orijentalni elementi i datiranje korskih klupa splitske katedrale." *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, vol. 15, br. 1, 1963, str. 5-16. <https://hrcak.srce.hr/148488>. Posjećeno 30. srpnja 2022.
3. Matijević, Jurica. "Analiza komponiranja naslona korskih sjedala splitske katedrale." *Kulturna baština*, vol. , br. 39, 2013, str. 345-362. <https://hrcak.srce.hr/129955>. Posjećeno 11. kolovoza 2022.
4. Matulić Bilač, Žana. "Glavni oltar splitske katedrale Uznesenja Blažene Djevice Marije - tehnološke i kronološke analize." *Portal*, vol. , br. 7, 2016, str. 49-83. <https://doi.org/10.17018/portal.2016.4>. Posjećeno 13. kolovoza 2022.
5. Matulić Bilač, Žana. "Povijesni razvoj glavnog oltara splitske katedrale." *Kulturna baština*, vol. , br. 40, 2014, str. 249-296. <https://hrcak.srce.hr/149279>. Posjećeno 17. kolovoza 2022.
6. Nikšić, Goran. "Kor splitske katedrale." *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, vol. 40, br. 1, 2005, str. 263-302. <https://hrcak.srce.hr/109948>. Posjećeno 25. srpnja 2022.

6. Sažetak i ključne riječi

U radu se analiziraju korska sjedala splitske katedrale Uznesenja Blažene Djevice Marije te se raspravlja o povijesnom razvoju kora. Opisana je važnost nadogradnje kora na istoku crkve početkom 17. stoljeća te time uvjetovane izmjene i promjene na romaničkim korskim sjedalima do danas. Naglasak je stavljen na smještaj sjedala unutar katedrale kroz različita razdoblja, te na prikazane ikonografske motive. Također, u tekstu se uspoređuje smještaj i uloga sjedala kroz povijest te se iznose različiti prijedlozi njihova izvorna smještaja.

KLJUČNE RIJEČI: Korska sjedala, splitska katedrala, ikonografski motivi, kor, romanika, gotika, barok, Split

7. Popis reprodukcija

Slika 1. Korska sjedala u splitskoj katedrali, 7. ožujka 2022. (fotografirala: Nikolina Šadić)

Slika 2. Virtualna rekonstrukcija gotičke faze glavnog oltara prema Žani Matulić Bilač (iz "Povijesni razvoj glavnog oltara splitske katedrale." Kulturna baština, vol. , br. 40, 2014, str. 291.)

Slika 3. Korska sjedala u splitskoj katedrali, 7. ožujka 2022. (fotografirala: Nikolina Šadić)

Slika 4. Korska sjedala u splitskoj katedrali, 7. ožujka 2022. (fotografirala: Nikolina Šadić)

Slika 5. Povijesne izmjene romaničkih naslona korskih sjedala splitske katedrale prema Žani Matulić Bilač (iz "Povijesni razvoj glavnog oltara splitske katedrale." Kulturna baština, vol. , br. 40, 2014, str. 291.)

Slika 6. Lik svetog Duje na korskim sjedalima splitske katedrale, 7. ožujka 2022. (lijevo - fotografirala: Nikolina Šadić; desno – izvor: Fisković, Cvito. "Dopune ikonografiji splitskih korskih klupa 12. stoljeća." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, vol. 30, br. 1, 1990, str. 73. <https://hrcak.srce.hr/155607>)

Slika 7. Lik svetog Staša na korskim sjedalima splitske katedrale, 7. ožujka 2022. (lijevo - fotografirala: Nikolina Šadić; desno - izvor: Fisković, Cvito. "Dopune ikonografiji splitskih korskih klupa 12. stoljeća." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, vol. 30, br. 1, 1990, str. 74. <https://hrcak.srce.hr/155607>)

Slika 8. Lik svetog Damjana i paunova na ciboriju i svetog Kuzme pred ciborijem na kojem su pijevci (izvor: Fisković, Cvito. "Dopune ikonografiji splitskih korskih klupa 12. stoljeća." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, vol. 30, br. 1, 1990, str. 77 i 78. <https://hrcak.srce.hr/155607>)

Slika 9. Starozavjetni prizor, skupljanje mane (izvor: Fisković, Cvito. "Dopune ikonografiji splitskih korskih klupa 12. stoljeća." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, vol. 30, br. 1, 1990, str. 81. <https://hrcak.srce.hr/155607>)

Slika 10. Telamon koji nosi palmu (izvor: Fisković, Cvito. "Dopune ikonografiji splitskih korskih klupa 12. stoljeća." Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, vol. 30, br. 1, 1990, str. 87. <https://hrcak.srce.hr/155607>)